

РОЛЬ ПІІ У ФОРМУВАННІ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

В Угорщині, Словаччині, Чехії експортний сектор після вступу країн до ЄС став основою економічного зростання, а економіка придбала яскраву експортну орієнтацію – значно сильнішу, ніж в країнах ЄС-15. При цьому ринок ЄС став для цих країн основним у розвитку експортно-імпорتنих операцій. На сьогодні на країни ЄС в загальному експорті для усіх країн Вишеградської групи приходить біля 80% [1]. Цьому сприяла лібералізація економічних відносин в 2000-их рр., що й забезпечило прискорення економічного зростання в Чехії, Польщі, Угорщині, Словаччині.

Значно змінилась структура експорту, в якій значно зменшилась частка традиційних трудомістких виробів, зросла частка капіталомісткої продукції. В результаті в Угорщині, Чехії, Словаччині машини і транспортне обладнання стали домінуючою експортною позицією (понад 50% товарного експорту). Позитивним є зростання обсягу компонентів для електронного обладнання, комп'ютерів, засобів зв'язку, інших високотехнологічних товарів з високою доданою вартістю в експорті Угорщини, Чехії. Ці країни за часткою високотехнологічного експорту (понад 15%) обігнали більшість інших країн ЄС, зокрема Австрію, Німеччину, Фінляндію, Швецію.

Розширення експорту та удосконалення його структури в цих країнах було забезпечено завдяки підприємствам із іноземним капіталом, насамперед філіям ТНК. Однак не всі національні підприємства змогли скористатися перевагами ємного європейського ринку в результаті недостатнього рівня конкурентоспроможності на момент відміни торгівельних бар'єрів, а також значно меншими дотаціями ЄС новим країнам у порівнянні зі старими. Як результат, зростає імпортна залежність економік країн Вишеградської групи, перш за все, від країн ЄС. Останнє пов'язано з тим, що основою зовнішньоторговельних відносин країн ЄС є внутрішньофірмовий обмін.

З самого початку трансформації економік ЦСЄ в 1990-их рр. ПІІ була відведена значна роль в прискоренні економічного розвитку, збільшенні внутрішніх інвестицій, зменшенні розриву між країнами ЦСЄ та розвиненими країнами Західної Європи, сприянню трансферту технологій тощо. Для цього урядами країн ЦСЄ було здійснено ряд законодавчих змін (відмінено дозвіл на іноземне інвестування, обмеження частки іноземних інвесторів в капіталі компанії; надано право купувати нерухомість для господарської діяльності (окрім земель сільськогосподарського призначення); гарантовано вільний переказ за кордон прибутку, доходів, зарплати після сплати податків й ін.), лібералізовано режими трансграничного руху капіталу, знято обмеження на діяльність іноземних підприємств, у тому числі у фінансовій сфері. Увага, окрім того, урядами цих країн приділялась покращенню інвестиційного клімату, підвищенню інвестиційної привабливості, що забезпечувалося спрощенням процедур реєстрації підприємницької діяльності, зменшенням податкового навантаження, прямою фінансовою допомогою тощо. Розширення заохочень для іноземних інвесторів іноді приводило до ситуацій, коли суб'єкти господарювання з іноземним капіталом функціонували в більш привабливих умовах, ніж національні. [2]

На країни Вишеграду приходить понад 70% ПІІ, залучених країнами ЦСЄ, що є результатом відповідної політики з боку урядів цих країн. Чехія, Угорщина, Словаччина є лідерами накоплених ПІІ на душу населення, мають рівень значимості ПІІ в економіці вищий за середній по ЄС. У результаті всі країни Вишеграду, як і більшість країн ЦСЄ, мають високу залежність економіки від ПІІ. Зокрема, іноземні підприємства Угорщини забезпечують 52% валової доданої вартості нефінансових підприємств, що є найбільшим показником серед усіх країн ЄС. Чехія, Словаччина, Польща мають критичний показник (40-35%), тому експерти застерігають їх про можливі негативні наслідки [3, с. 34].

Більше половини накоплених ПІІ ЦСЄ були направлені в сферу торгівлі, послуг, біля 40% – в обробну промисловість, інші сфери – біля 5%. Найбільшим отримувачем ПІІ є автомобільна промисловість, практично усі світові представники якої розмістилися саме в країнах Вишеграду (перше місце регіону по виробництву пасажирських авто – Чехія, друге – Угорщина, третє – Польща). Найбільший обсяг невикористаних ПІІ приходить на банківський сектор – в результаті частка іноземного капіталу в національних банківських системах країн ЦСЄ перевищила 80%.

Зазначимо, що динаміка ПІІ країн Вишеградської групи має спільні риси. Перш за все, країни були привабливими для іноземних інвесторів з точки зору процесів приватизації (1/3 залучених на 2008 р. ПІІ [4]) та мали ненасичені ринки, відносно дешеву, але кваліфіковану робочу силу, порівняно добре розвинену інфраструктуру, географічну близькість до країн Західної Європи, що стали основними інвесторами (біля 80% з ЄС-15), відсутність політичних ризиків. Крім того, позитивний вплив на ПІІ надавала відкритість країн для зовнішньої торгівлі, як результат, сильна залежність країн від іноземного капіталу. В той же час, витрати на НДДКР в цих країнах становлять близько 1,2% ВВП, що значно менше, ніж середній показник в ЄС (близько 2%).

Загальний аналіз ролі ПІІ у розвитку економічних моделей країн Вишеградської групи дозволяє узагальнити наступне:

- ПІІ стали основним чинником економічного зростання країн в період трансформації, сприяли новим робочим місцям, підвищенню продуктивності та ефективності виробництва, поширенню новітніх технологій тощо. Разом із цим, сформувалась стійка залежність економічного розвитку від припливу ПІІ, а, отже й від зовнішньої кон'юнктури. Враховуючи, що переважний обсяг ПІІ походить з ЄС, посилилась залежність саме від кон'юнктури її економіки. В результаті євроінтеграція країн групи відбувалась швидше та ефективніше.

- ПІІ сприяли зростанню виробництва, перш за все, на підприємствах з іноземним капіталом. Разом із цим, значна кількість вітчизняних підприємств не витримувала конкурентоздатність і припиняла свою діяльність. В свою чергу, це посилювало проблему зайнятості малокваліфікованої робочої сили, яка, як правило, зайнята саме на невеликих традиційних вітчизняних підприємствах.

- ПІІ покращили платіжні баланси країн, сприяли збільшенню надходжень в державні бюджети доходів від приватизації, ренти, податків. Втім довгостроковий ефект ПІІ неоднозначний. Щодо першого, то, з часом зростає залежність платіжних балансів від використання іноземними інвесторами своїх доходів, які, як правило, в умовах нестабільності швидко виводяться з країни базування. Окрім того, іноземні інвестори частіше використовують імпортні комплектуючі. Щодо другого, то ТНК мають більше можливостей використовувати легальне податкове планування, що поряд з податковими пільгами іноземним інвесторам, призводить з часом до відносного зниження надходжень до державного бюджету.

- ПІІ були орієнтовані в розвиток виробництва машинобудування і обладнання, автомобілебудування, телекомунікації, транспорт й ін., що значно покращило технологічну структуру виробництва. Однак, разом із поширенням внутрішньофірмової моделі організації виробництва це посилювало виробничу спеціалізацію економік країн (переважно автомобілебудування). Особливо це стосується Угорщини, Чехії, Словаччини. Не можна стверджувати, що ПІІ сприяли технологічній модернізації цих економік. Технологічно оновлювалися переважно підприємства з іноземним капіталом, а не вітчизняним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Eurostat database. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
2. Куликова Н.В. Политика стран Центральной и Юго-Восточной Европы в отношении прямых иностранных инвестиций /Н.В. Куликова, Н.В. Фейт. // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 1. – С. 19.

3. Глинкина С.П. Страны Центрально-Восточной Европы: евроинтеграция и экономический рост. / С.П. Глинкина, Н.В. Куликова, И.С. Сеницина. – М.: Институт экономики РАН, 2014. – 84 с.
4. Mileva E. The Impact of Capital Flows on Domestic Investment In Transition Economies // ECB Working Paper Series. – № 871. – February 2008. – P. 21.